متن کامل مناظره کارگردان مستند «راه طی شده» و عضو نهضت آزادی در دانشگاه شریف

ملاقلی‌پور: منافقین ۱۷ هزار نفر را مردم را کشتند، از نهضت آزادی هیچ کس

معتمدی‌مهر: سازمان فقط راه طی شده را نخوانده بود

فرهیختگان | مستند جنجالی «راه طی شده» به کارگردانی **علی ملاقلی‌پور** با ۱۱ آذرماه در دانشگاه صنعتی شریف به اکران درآمد؛ مستندی که پیش‌تر در مراسم رونمایی این حاشیه‌های فراوانی داشت و در مراسم اکرانش در این دانشگاه نیز با مناظره کارگردان و معتمدی مهر، عضو نهضت آزادی همراه بود. متن کامل این مناظره به شرح زیر است:

|||

معتمدی مهر: ضمن تشکر از مسئولان بسیج دانشگاه صنعتی شریف به‌علت این فرصتی که فراهم آوردند، جا دارد تبریک عرض کنم به جهت فرارسیدن روز دانشجو که نزدیک به آن هستیم. به‌هرحال این روز نه‌تنها برای دانشجویان بلکه برای ملت ایران، سرآغاز یک جنبش عظیم اجتماعی به جهت اعتقاد و باور به دموکراسی، آزادی، مبارزه با استبداد و استثمار بود. شهیدان این روز نیز شهیدانی بودند که در مقابل استبداد ایستادند و نگذاشتند صدای آزادی و ندای آزادی خاموش شود. اما در صفحه ۴۵۲ در کنار نام به‌اصطلاح تحت عنوان معلمین مدارس دارالمعلمین است. آقا علی اکبر خان دهخدا را هم ایشان اعتقاد دارند که مامون بود؟ و آقای محیط‌طباطبایی، مطالب بسیار زیادی علیه سیدجمال الدین اسدآبادی گفته می‌شود. در کتاب نهضت‌های مشروطیت در ۱۰۰ سال اخیر، از شهید مطهری که ایشان مدنظر داشتند، صفحات خیلی زیادی با به تقدیر از مقام و مبارزات نهضت سیدجمال مطرح می‌کنند. آیا ایشان (ملاقلی‌پور) می‌گوید سیدجمال الدین افغانی هم مامون بود؟

من نمی‌خواهم اینجا از ابوالحسن فروغی دفاع کنم، چراکه نه وظیفه من است، نه ظرفیت علمی‌ام اقتضا می‌کند. اما این گرایش بازرگان متجلی کنند، را نقد می‌کنم. این فیلم مستند چه پاسخی داده این جاهزه مستند می‌گوید که در سال ۳۲-۳۳ نزد شهید شهیدی رفتیم و گفتیم به ما آثار و مبانی مطالعاتی مطرح می‌کنند و شهیدی گفت: «توصیه می‌کنم که کتاب را بخوانید». شهید مهدی بازرگان، راجع‌به کتاب خواندن، یک دایره‌المعارف را که وکتاب اصول دین نوشته است. بهشتی یک مجتهد و عضو شورای انقلاب هم بود و پس از شهید مطهری، رئیس شورای انقلاب شد. البته آقای ملاقلی‌پور در میزگردی که در صدا داشتیم، گفتند آقای بهشتی خطای اینکه پارلیزی و یادداراته و معقول ردوبدل‌ها به هدف گسترش بخشیدن به دانش و درک مردم را فراموشه سائل و راحل‌های نبنابرین و راحل‌های آن‌ان به عینی‌ترین و واقعی‌ترین صورت ممکن اتخاذ شده باشد. در این صورت من نمی‌دانم با این تعریف که مبنای سینمای مستند، واقعیت است، چگونه آقای ملاقلی‌پور فیلم مستند دیه‌ام‌ارادوا را ساخته‌اند، در شرایطی که می‌آید یک سکانس محدود از آقای دکتر مصدق جعفری در مورد تبلید مبارزه مسلحانه از مهندس بازرگان که مربوط به قبل از انقلاب و مربوط به دهه ۴۰ است، روی فیلم‌های مسعود خوبی و مریم رجوی در دهه ۶۰-۶۰ و بعد از اعلام جنگ مسلحانه مونتاژ می‌کنم؟ می‌نمی‌دانم آقای ملاقلی‌پور چه دلیل خود را مستند می‌نامد، اما بیان بیان خلاف واقع از شهید مطهری که ایشان این کتاب را به شکل درک انحراف مطلق کنند و می‌گوید این بیان‌ها و عامل شکل‌گیری سازمان مجاهدین خلق و مبانی این داستان‌هاست را نقل می‌کند، اما آن بخش از نقدی را که مرحوم مطهری در کتاب اصول فلسفه رئالیسم در این کتاب، به‌طور کامل نمی‌گوید. مرحوم مطهری اینکه ایشان مدنظر بازرگان را به‌عنوان «تشدید مولف این کتاب نام می‌برد و بعد می‌گوید این کتاب بیراهه است» به این جهت که از منظر علنی علیه بحث شناخت خدا و شناخت آخرت نمی‌پردازد؛ یک بحث فلسفی را مرحوم مطهری مطرح می‌کند؛ یعنی از جایگاه و پایگاه خود ایشان که پایگاه روحانیت بوده، این بحث را مطرح می‌کند. اما اگر مطهری چنین اعتقاد داشت این روز نیز شهیدانی بودند که در مقابل استبداد ایستادند و نگذاشتند صدای آزادی و ندای آزادی خاموش شود. اما در ارتباط با مستند راه طی شده، به نظر من این مستند لااقل اگر با تعریفی که خود اتحادیه جهانی سینمای مستند در سال ۱۹۴۸ ارائه داده، تطابقی به‌عنوان مستند ندارد و بیش از آنکه یک مستند باشد، مستندسازی اصیلی علیه نهضت آزادی ایران علیه جنبش آزادی‌خواهی ایران است و البته شاید ایرادی هم نداشت اگر نام خودش را مستند نمی‌گذاشت و به‌عنوان نظرات شخصی باشه به‌عنوان بلندگوی سیاسی یک جریان خاص سیاسی که مخالف با آزادی و مخالف با کرامت و حقوق بشر است، اعلام موجودیت می‌کرد. منتها چون عنوان خودش را مستند اعلان کرده؛ طبیعی است این بحث، از آن زاویه مطرح می‌شود. اتحادیه جهانی سینمای مستند در سال ۱۹۴۸ چنین تعریفی را از فیلم مستند می‌دهد: «ثبت سینمایی هر جنبه‌ای از واقعیت که با فیلم‌برداری واقعی و بدون دستکاری بازسازی و یادداراته و معقول روی‌دادها به هدف گسترش بخشیدن به دانش و درک مردم و ارائه مسائل و راحل‌های نبنابرین و راحل‌های آن‌ان به عینی‌ترین و واقعی‌ترین صورت ممکن اتخاذ شده باشد». در این صورت من نمی‌دانم با این تعریف که مبنای سینمای مستند، واقعیت است، چگونه آقای ملاقلی‌پور هم گفتند که چندین بار اما با هر صحبت می‌کنیم و خدا نکند دوباره اعضای نهضت آزادی به آن نقطه برسند که بگویند ما که آیا ایشان مدعی‌اند؟ و گفتند بله، ما حالا باب است که رفتند کرد کرد و نظر دیگری دارند. البته اشکال ندارد، انسان نظراتش عوض می‌شود. درباره ابوالحسن خان فروغی اینترنت هست و همه شما گوشی دارید. سرچ کنید عکس کار بیداری؛ از فراماسونری می‌آید. اصلا آن جمعیت لژ بیداری را نیاوردیم. فرگی می‌کند جزوین در این فضا جنوان‌ها هستند و ممکن است در همه مباحث مطالعه خودمانند شد تشکیک ایجاد کنیم که نه این طوری نبود. خودتان یک بار در مصحبه‌ات ذکر کردید؟ الان اینترنت هست. سرچ کنید، عکس کار بیداری می‌آید. ما اجحیه سیدجمال الدین افغانی را که ابوالحسن فروغی است و آنجا چاپ آمده. شما نوه امام خمینی را هم که اتفاقا به جریان اصلاحات نزدیک است، فیلم دارید؟ یعنی در درون خودتان، خودتان را تشکیک می‌کنید؟ اما جزاما هم سال ۵۸ اسم نمی‌برید؟ علت دارد. برای اینکه احترام کم می‌دارد. اول نصحیت می‌کنند، بعد علنی می‌کنند. ایشان از امر به معروف و نهی از منکر است، بعد برائت می‌کنیم؟ ترتیبی دارد. در سال ۵۸ امام می‌گوید متاسفانه توجه ندارند که تحصص در دین اسلام، کار هر کسی نیست و نیاز به درس و بحث و تحقیق و مطالعات سال‌های زیاد دارد. البته که دیوار حائل باشد نیست.

معتمدی‌مهر: من مستونم از آقای ملاقلی‌پور که آن تردیدی را که من داشتم به یقین نزدیک‌تر کردند و نشان دادند که این کار ارزش یک مستندسازی اینستی را دارد. آن تعریفی که من از سینمای مستند خواندم، یک نظریه نبود. تعریفی بود که اتحادیه جهانی سینمای مستند مطرح کرد. این تعریف را من نگفتم. شما دقت کردید؟ تلویزیون سرمت بینی‌شی می‌گرفتند و یک تعریف جدیدتر را مطرح می‌کردند و می‌گفتند اتحادیه جهانی سینمای مستند در سال ۲۰۱۸ تعریف جدیدی داده و فیلم‌های سینمای مستند و واقعیت را قطع کرده و گفته شما می‌توانید بیود و پشت دوربین فیلم‌ساز کنید. امیدوارم بعد ایده‌های دیگری داشته باشیم و برای دیدارهای بعدی خودشان را آماده کنند.

نکته‌ای که ایشان مطرح کردند درمورد عشق و پرستش یا شیوه‌ای که مهندس بازرگان مخلوط می‌کرد. خیلی هم علی‌بن‌ابی‌سلیمه، دستگاه مخلوط کن و آبمیوه‌گیری را در فیلم گذاشته بودند، جای بحثش در اینجا نیست. بحث این است یک بیت‌الله یعنی چه؟ کسی که تالیف می‌کند، یعنی چه؟ تالیف را مهندس بازرگان از خودش اختراع کرده؟ هرکسی که نظریه‌ای دارد، بخشی از آن تالیفی است که از دیگران گرفته شده است. اینکه می‌گویند مهندس بازرگان یک کتاب عاشقانه و یک ادعیه درسترس‌شان بوده و از آن عشق و پرستش درآمده است اما مهندس بازرگان ۳۰ جلد کتاب مشتمل بر ۳۰۰ عنوان کتاب، یادداشت دارد که منتشر شده است. من نمی‌خواهم قضاوت کنم که درست است یا غلط؟ هرکسی ممکن است قضاوت خودش را کند. اما انسان کاملی در بین این آثار دیده می‌شود. پس بنابراین به این شکل نسبت به کار هر چیزی که هم دستش بوده، یک چیزی درآمده است و اگر به جای ادعیه یا کتاب عاشقانه، کتاب جناحی دم دستش بود، کتاب دیگری درمی‌آمد. ۳۰۰ عنوان کتاب و یادداشت مهندس بازرگان انسجامی را نشان می‌دهد که برخلاف دیدگاهی است که ایشان مطرح می‌کند. اینکه آیا سی‌شود یا علیه تجربی به مفاهیم دینی مسلط آخرت، خدا، وحی و اینها رسید، نه اینکه ایشان را مطرح نمی‌کند، ایشان شبهه مطرح می‌کنند. نکته این بود که از دوسوی ماجرایی آمدند سال‌ها سال می‌گردند که آیا کتاب راه طی شده، فقط مشتمل بر این است که مفاهیم دینی را می‌توان از طریق علوم تجربی فهمید؟ آیا درراه طی شده، بازرگان این موضوع را گفته است؟ من این کتاب را آورده و جملاتی را برای شما می‌خوانم و خواندنم به خاطر این است که شبهه‌ای پیش نیاید.

مهندس بازرگان در این کتاب می‌گوید: اجتماع نمی‌تواند از عقیده و هدف یا از مصرف و مذهب، بی‌نیاز باشد؛ در جای دیگری توضیح می‌دهد: «درست است کشورهای غربی و کشورهای توسعه‌یافته توانسته‌اند پیشرفت مادی داشته‌باشند و برای پیشرفت مادی بتر نیاز به این ندارد که خداوند برایش پیامبر بفرستد، اما شرط کلی برای سعادت بشر نیست.» ایشان می‌نویسد: «ایمان دینی واقعی، شرط کافی برای وصول به سعادت دنیاست و بهترین وجه، به‌نابرابر کتاب راه طی شده، اولا نباید بگوید که که تفاسیر اشتباهی که هنوز هم وجود دارد را ارائه می‌دهند. چرا؟ چون نهضت آزادی دیگران را فبول ندارد. شما می‌توانید بگویید من اهم خمینی را قبول دارم، می‌توانید بگویید جایگاه رهبری را قبول ندارم، ولی نمی‌توانید بگویید قرآن نبوده است. درباره نامه من و اینکه من مسلمانان را تحت تاثیر قرار داده بودم. خب ما هم رفتیم از دفتر خطق و نشر آثار امام خمینی پرسیدیم. حکم دادگاه تاریخ را هم پرسیدیم. دستخط امام خمینی موجود است و آنجا چاپ آمده. شما نوه امام خمینی را هم که اتفاقا به جریان اصلاحات نزدیک است، فیلم دارید؟ یعنی در درون خودتان، خودتان را تشکیک می‌کنید؟ اما جزاما هم سال ۵۸ اسم نمی‌برید؟ علت دارد. برای اینکه احترام کم می‌دارد. اول نصحیت می‌کنند، بعد علنی می‌کنند. ایشان از امر به معروف و نهی از منکر است، بعد برائت می‌کنیم؟ ترتیبی دارد. در سال ۵۸ امام می‌گوید متاسفانه توجه ندارند که تخصص در دین اسلام، کار هر کسی نیست و نیاز به درس و بحث و تحقیق و مطالعات سال‌های زیاد دارد. البته که دیوار حائل باشد نیست.

معتمدی‌مهر: من مستونم از آقای ملاقلی‌پور که آن تردیدی را که من داشتم به یقین نزدیک‌تر کردند و نشان دادند که این کار ارزش یک مستندسازی اینستی را دارد. آن تعریفی که من از سینمای مستند خواندم، یک نظریه نبود. تعریفی بود که اتحادیه جهانی سینمای مستند مطرح کرد. این تعریف را من نگفتم. شما دقت کردید؟ من بیستی می‌گرفتند و یک تعریف جدیدتر را مطرح می‌کردند و می‌گفتند اتحادیه جهانی سینمای مستند در سال ۲۰۱۸ تعریف جدیدی داده و فیلم‌های سینمای مستند و واقعیت را قطع کرده و گفته شما می‌توانید بیود و پشت دوربین فیلم‌ساز کنید. امیدوارم بعد ایده‌های دیگری داشته باشیم و برای دیدارهای بعدی خودشان را آماده کنند.

نکته‌ای که ایشان مطرح کردند درمورد عشق و پرستش یا شیوه‌ای که مهندس بازرگان مخلوط می‌کرد. خیلی هم علی‌بن‌ابی‌سلیمه، دستگاه مخلوط کن و آبمیوه‌گیری را در فیلم گذاشته بودند، جای بحثش در اینجا نیست. بحث این است یک بیت‌الله یعنی چه؟ کسی که تالیف می‌کند، یعنی چه؟ تالیف را مهندس بازرگان از خودش اختراع کرده؟ هرکسی که نظریه‌ای دارد، بخشی از

> **معتمدی‌مهر:** ما بیاییم خلق کیری سازمان مجاهدین خلق و بعد هم ترورسیمی که بعد از انقلاب دارد، همه را گردن بازرگان و کتاب راه طی‌شده بیندازیم اشتباه است. منابع مطالعاتی مجاهدین خلق، هم راه طی شده بود، هم خدا در اجتماع بود، هم بی‌نهایت کوچک‌ها بود، هم کار در اسلام بود، هم پرتوی از قرآن بود و هم منابع دیگر، ازجمله منابع مارکسیستی. ملاقلی‌پور که اشاره می‌کرد که انبیاء راه بشر ـ که یکی از کتاب‌های مرجع مجاهدین است ـ برگرفته از کتاب راه طی شده است، کدام مقایسه این را نشان می‌دهد؟ راه انبیاء راه بشر یک کتاب ایدئولوژی انقلابی است و هیچ ربطی به آن چیزی که روش‌شناسی دین در کتاب راه طی شده، مطرح می‌کند ندارد. من نمی‌خواهم در اینجا دفاع کنم اما این کتاب ربطی به آن ندارد. راه انبیاء راه بشر، مبنایش دیالکتیک و مارکسیسم به‌عنوان راه و علم مبارزه است. این کتاب هیچ ارتباطی با این مسائل ندارد. در این فیلم هم در جاهایی منعکس شده، اما ایشان خیلی راحت اینها را با هم مرتبط می‌کند. این فیلم مسلما فیلم مستند نیست؛ چراکه اگر به صورت مستند، راوی خود از مقام قاضی و دانای کل فرار نمی‌داد. راوی سوالاتی را مطرح می‌کرد و بعد این سوالات را در دو طرف مورد پرسش قرار می‌داد. اشکالی هم نداشت و این مخاطب بود که قضاوت می‌کرد. اما راوی ما، قاضی که چه عرض کنم، طرف دعواست و به همین دلیل دعوایی را شروع می‌کند که ما در این سال‌های اخیر که زندان بودیم، برای ما اولین بار من از زبان بازجوهای اطلاعات شنیدم که می‌گفتند بازرگان انقلابی خود، بازرگان زمینه‌ساز شکل‌دادن به مجاهدین خلق بود؛ از همان طریق هم برای ما پرونده‌سازی می‌کردند. این فیلم اگر مستند بود، وقتی نامه منسوب به آیت‌الله خمینی که در پیشانی آخر فیلم آمد و تنها مستندی بود که در دادگاه‌ها علیه ما ابراز شد، آورد ـ و حق ایشان بود بیاورد ـ از سوی دیگر جداشت که از اعضای نهضت آزادی هم نظری دیروز آن را نامه می‌گرفت؛ نه اینکه آن نامه را در راستای تایید برخود امنیتی با اعضای نهضت آزادی قرار دهد؛ سناریوی فیلم آقای ملاقلی‌پور این را می‌گفت.

ملاقلی‌پور: من هم سلام عرض می‌کنم خدمت حضار و ممنون که کار را ملاحظه کردید و علاقه‌مند بودید. هدف از ورود به حوزه فیلمسازی درباره روشنفکرهای مذهبی نیز همین مباحث که ما الان داریم مطرح می‌کنیم، بحث و گفت‌وگو شکل گیرد. ایشان نکته دیواره اعضای نهضت آزادی به آن نقطه برسند که بگویند ما که آیا ایشان مدعی‌اند؟ و گفتند بله، ما حالا باب است که رفتند کرد کردند و نظر دیگری دارند. البته اشکال ندارد، انسان نظراتش عوض می‌شود. درباره ابوالحسن خان فروغی اینترنت هست و همه شما گوشی دارید. سرچ کنید عکس کار بیداری؛ از فراماسونری می‌آید. اصلا آن جمعیت لژ بیداری را نیاوردیم. فرگی می‌کند جزوین در این فضا جنوان‌ها هستند و ممکن است در همه مباحث مطالعه خودمانند شد تشکیک ایجاد کنیم که نه این طوری نبود. خودتان یک بار در مصحبه‌ات ذکر کردید؟ الان اینترنت هست. سرچ کنید، عکس کار بیداری می‌آید. ما اجحیه سیدجمال الدین افغانی را که ابوالحسن فروغی است و آنجا چاپ آمده. شما نوه امام خمینی را هم که اتفاقا به جریان اصلاحات نزدیک است، فیلم دارید؟ یعنی در درون خودتان، خودتان را تشکیک می‌کنید؟ اما جزاما هم سال ۵۸ اسم نمی‌برید؟ علت دارد. برای اینکه احترام کم می‌دارد. اول نصحیت می‌کنند، بعد علنی می‌کنند. ایشان از امر به معروف و نهی از منکر است، بعد برائت می‌کنیم؟ ترتیبی دارد. در سال ۵۸ امام می‌گوید متاسفانه توجه ندارند که تخصص در دین اسلام، کار هر کسی نیست و نیاز به درس و بحث و تحقیق و مطالعات سال‌های زیاد دارد. البته که دیوار حائل باشد نیست.

معتمدی‌مهر: من مستونم از آقای ملاقلی‌پور که آن تردیدی را که من داشتم به یقین نزدیک‌تر کردند و نشان دادند که این کار ارزش یک مستندسازی اینستی را دارد. آن تعریفی که من از سینمای مستند خواندم، یک نظریه نبود. تعریفی بود که اتحادیه جهانی سینمای مستند مطرح کرد. این تعریف را من نگفتم. شما دقت کردید؟ من بیستی می‌گرفتند و یک تعریف جدیدتر را مطرح می‌کردند و می‌گفتند اتحادیه جهانی سینمای مستند در سال ۲۰۱۸ تعریف جدیدی داده و فیلم‌های سینمای مستند و واقعیت را قطع کرده و گفته شما می‌توانید بیود و پشت دوربین فیلم‌ساز کنید. امیدوارم بعد ایده‌های دیگری داشته باشیم و برای دیدارهای بعدی خودشان را آماده کنند.

نکته‌ای که ایشان مطرح کردند درمورد عشق و پرستش یا شیوه‌ای که مهندس بازرگان مخلوط می‌کرد. خیلی هم علی‌بن‌ابی‌سلیمه، دستگاه مخلوط کن و آبمیوه‌گیری را در فیلم گذاشته بودند، جای بحثش در اینجا نیست. بحث این است یک بیت‌الله یعنی چه؟ کسی که تالیف می‌کند، یعنی چه؟ تالیف را مهندس بازرگان از خودش اختراع کرده؟ هرکسی که نظریه‌ای دارد، بخشی از

امروز ما دیدیم که حاصل عملکرد انحصاری این افراد چه بوده؟ نه مهندس بازرگان و نه حتی اعضای سازمان مجاهدین خلق، هیچ کدام نهضت را رد نمی‌کردند. من اینجا مبامیتی را دارم. مهندس بازرگان با حقوق انحصاری و حقوق ویژه روحانیت مخالف بود. اما مهندس بازرگان رادیکال‌تر را دنبال نکرد. شما کتاب تعامل نهضت آزادی و روحانیت را بخوانید، سراسر تاریخ نهضت آزادی، تعامل و ارتباط دوسویه با روحانیت بوده. اگر گذاشته و اثر پذیرفته است. اما هیچ‌وقت درنکرده است. ما افتخار می‌کنیم که مهندس بازرگان و نهضت آزادی به‌ویژه پس از انقلاب، از پیشگامان جریانی بودند که گفتند روحانیت حق ویژه در جامعه نباید داشته باشد.

ملاقلی‌پور: ایشان شروع صحبت‌شان این بود که من کانال اطلاعات هستم. دیشب آمدنیوز ـ که معلوم است بیشتر به چه کسی نزدیک است ـ فیلمی از بنده گذاشته، (دیگر آنجا که دست نیست) درباره اینکه من علیه اطلاعات و سپاه سخنرانی کرده‌ام. فیلم را می‌گذارم برای کسانی که نشنیده‌اند، بشنوند.

این فیلم مربوط به جشنواره بارسال بود و یک سال هم نمی‌شود. درباره من می‌گویند تفکری که نزدیک به جبهه پایداری است. بچه‌های سینما هم می‌دانند بنده در سال ۸۸ به آقای میرحسین موسوی رای دادم و اتفاقا مخالف آقای احمدی‌نژاد بودم و در دوره جدید هم، مخالف آقای رجوحانی بودم و نگفتم به چه کسی رای دادم و چون احساس کردم همان اشتباه بی‌سن است که آن سال اعلام کردم ولی شما قوی و قاطع از آقای روحانی حمایت کردید و نتیجه و خروجی‌اش هم معلوم است.

درباره مبارزه مسلحانه فرمودید که فدائیان اسلام، موتلفه و اینها را آقای ملاقلی‌پور چطوری می‌خواهد جواب بدهد؟ در این فیلم ما نیامده‌تو اثبات یا نقد یا نفی مبارزه مسلحانه کنیم. اینجا بحث یک جریان فکری است و این شما هستید که باهمه چیز سر بر می‌خورد می‌کنید. بله. سیاست‌گذاری بررسی می‌کند و فردید از یک زاویه دیگر و خیلی‌های دیگر مطرح می‌کنند. تمام بحث ما این است که این مسیر به کجا می‌رسد؟ بعد شما می‌گویید که ایشان ۳۰۰ کتاب دارند! اتفاقا یکی از پاشنه‌آشیل‌های روشنفکری همین کتاب زیاده‌است. همین صحبت زیاده‌است. هم‌سخنرانی زیاده‌است. بله. ایشان کتاب‌های خوب هم داشته‌اند مثل «دره‌ی اینها» که شهید مطهری اتفاقا تاکید می‌کند بخوانید. ما در فیلم هم صفر و صدی نگفتیم مهندس بازرگان را. اتفاقا گفتیم همه چیز تخصصی است. بازرگان «مهندس» بود و تا می‌توانستیم هم تعریف کردیم؛ نکردیم؛ او لوکه کشی آب تهران را خود شما اینقدر نگفتید که در این فیلم همه فهمیدند، لوله کشی آب تهران تا مقطع آب فشاری با ایشان بوده. اتفاقا ما آن را تعریف کردیم که این مهندس «مهندسی» بود که در علوم فیزیک تردمودینامیک و سیالات مهارت و دکتری تساجی هم داشته است. ما که نمی‌خواهیم بگوییم که صفر تا صد غلط بوده است. بحث تخصص است. اتفاقا نهضت آزادی از پیشگامان این شمار است که همه چیز تخصصی است، اما سر دین و اسلام‌شناسی و مبارزه مسلحانه نیست، اما سر دین و اسلام‌شناسی و مبارزه مسلحانه نیست. هر کسی بالاخره باید پاسخ‌گوی این موضوع باشد. اینطوری نبوده که من فقط انتقاد صرف کنم. آقای هادی غفاری را گفتیم در مجلس اعلام کردند؛ آمدند و زدند و گریه‌زاری راه انداختند. هر کدام فیلم‌ها را حاکم گفته شده بود. بحث من، اتفاقا اقدام فیلم‌ساز این بود که یک بحث را مطرح می‌کند. اینکه بیایید صحبت کنید. بد است که اینجا یک مساله بسی است و یکسری موافق و یک مخالف دارد.

معتمدی مهر: اولا در رابطه با آن خاطره‌هایی که من گفتم به نقل از آقای هاشم ایانی، با آقای عبرالوادی، با شهید مهدی... خبرگزاری فارغ مقدس ۲۰ تیر ۹۴ و مصاحبه با آقای نوذ حبیبی در تاریخ ایرانی رسید دارد. البته سندهایی دارد که موود توجه شما قرار نگرفته است. ما که نمی‌خواهیم بگوییم که صفر تا صد ناسجی هم داشته است. ما که نمی‌خواهیم بگوییم که صفر تا صد نجی هم داشته است. ما امروز بحث را بایتن پیش می‌گویم فیلمی که ساواک اعظمش شکل گرفته است. ما می‌گوییم که هیت‌موسی رجانیوز است، این فیلم به جز نتیجه گیری‌اش براساس جمع پاره‌ای باشد، همان جمع پاره‌ای که سرانش قبل از انقلاب، مبارزه با شاه درمی‌دانستند، خیلی جالب و خیلی تعجب می‌کنم اگر جای شما بودم حداقل می‌گفتم ۳۹ سال حداقل دولت موقت را قبول می‌کردم. یعنی اینقدر سوتی دادن، خیلی بد است. آخر دولت خودش را هم قبول نداشته باشد. بعد [عنوان] دولت هم گفتند، یعنی اگر ما از دولت نمی‌گفتند، می‌گفتم منظورتان حکومت است. آموزش وپرورش، همه اینها را یکی یکی ارکان‌هایی اتفاقا دولتی را مشاول زدند. بعد هم گفتند مهندس بازرگان و مجاهدین خلق رجوحانیت را تا حالا درنکرده. به نظرم اتفاقا محل بحث است و اصلا یک فیلم می‌شود آنجا رجعیه همین ساخت. البته شما می‌گویید جهل است، پس شما بسازید. شما دلایل بیاورید. این خیلی جالب است مهندس بازرگان در کتاب «خدا و آخرت تنها هدف بعثت» اینها ـ که یک جایی شما گفتید که ایشان نگفتند «تنها هدف بعثت» درصورتی که اسم این کتاب خدا و آخرت، تنها هدف بعثت انبیا» بوده است، بعد به دلیل انتقادهایی که اعضای نهضت آزادی مثل آقای معین‌فر که بعد اورینت نهضت ایشان هم بود، کرد، ایشان کلمه «تنها» را برداشت. گفت: (این را به نقل از آقای محمدنوید بازرگان می‌گویم و فیلمش هم موجود است. اگر انکار شد... فیلمش را دارم و می‌توانم بخش کنم) پدر من در آن کتاب به این نتیجه رسید که پیامبران آمدند فقط بگویند که یک آخرت و خدایی است. تنها هدف بعثت انبیا. احکام و آیات الاحکام را خود بشر به بهترین راه و حتی بهتر از انبیا به دست آورده است. و می‌گوید ان حی‌ها خیلی جلوتر ـ از چیزهایی که پیامبران گفته‌اند؛ خب وزکات و اینها. ایشان به پیام آقای خامنه‌ای استناد می‌کنند که اشاره کردند شما از پیشگامان مبارزه با جریان کفر بودید. ما هم در فیلم گذاشتیم. ببخشید ما که نیامدیم بگوییم مهندس بازرگان سردمسد فقط بوده است؟ در مخالفت با مارکسیسم. آقای بسته‌نگار در فیلم آمده دارد ـ راه طی‌شده جواب تقی لرانی بود. تقی لرانی، آن نفرات اولیه‌ای که مربوط به حزب توده هستند، از این جهت که دین به دور از علم نیست، بله. نه فقط مهندس بازرگان بلکه خیلی‌های دیگر کتاب دارند. دکتر شریعتی از زاویه جامعه‌شناسی بررسی می‌کند و فردید از یک زاویه دیگر و خیلی‌های دیگر مطرح می‌کنند. تمام بحث ما این است که این مسیر به کجا می‌رسد؟ بعد شما می‌گویید که ایشان ۳۰۰ کتاب دارند! اتفاقا یکی از پاشنه‌آشیل‌های روشنفکری همین کتاب زیاده‌است. همین صحبت زیاده‌است. هم‌سخنرانی زیاده‌است. بله. ایشان کتاب‌های خوب هم داشته‌اند مثل «دره‌ی اینها» که شهید مطهری اتفاقا تاکید می‌کند بخوانید. ما در فیلم هم صفر و صدی نگفتیم مهندس بازرگان را. اتفاقا گفتیم همه چیز تخصصی است. بازرگان «مهندس» بود و تا می‌توانستیم هم تعریف کردیم؛ نکردیم. اوله کشی آب تهران را خود شما اینقدر نگفتید که در این فیلم همه فهمیدند، لوله کشی آب تهران تا مقطع آب فشاری با ایشان بوده. اتفاقا ما آن را تعریف کردیم که این مهندس «مهندسی» بود که در علوم فیزیک تردمودینامیک و سیالات مهارت و دکتری تساجی هم داشته است. ما که نمی‌خواهیم بگوییم که صفر تا صد غلط بوده است. بحث تخصص است. اتفاقا نهضت آزادی از پیشگامان این شمار است که همه چیز تخصصی است، اما سر دین و اسلام‌شناسی و مبارزه مسلحانه نیست. هر کسی بالاخره باید پاسخ‌گوی این موضوع باشد. اینطوری نبوده که من فقط انتقاد صرف کنم. آقای هادی غفاری را گفتیم در مجلس اعلام کردند؛ آمدند و زدند و گریه‌زاری راه انداختند. هر کدام فیلم‌ها را حاکم گفته شده بود. سازمان مجاهدین رانگفتیم. در کدام فیلم‌ها را حاکم گفته شده بود. بحث من، اتفاقا اقدام فیلم‌ساز این بود که یک بحث را مطرح می‌کند. اینکه بیایید صحبت کنید. بد است که اینجا یک مساله بسی است و یکسری موافق و یک مخالف دارد.

معتمدی مهر: اولا در رابطه با آن خاطره‌هایی که من گفتم به نقل از آقای هاشم ایانی، با آقای عبرالوادی، با شهید مهدی... خبرگزاری فارغ مقدس ۲۰ تیر ۹۴ و مصاحبه با آقای نوذ حبیبی در تاریخ ایرانی رسید دارد. البته سندهایی دارد که موود توجه شما قرار نگرفته است. ما که نمی‌خواهیم بگوییم که صفر تا صد ناسجی هم داشته است. ما که نمی‌خواهیم بگوییم که صفر تا صد نجی هم داشته است. ما امروز بحث را بایتن پیش می‌گویم فیلمی که ساواک اعظمش شکل گرفته است. ما می‌گوییم که هیت‌موسی رجانیوز است، این فیلم به جز نتیجه گیری‌اش براساس جمع پاره‌ای باشد، همان جمع پاره‌ای که سرانش قبل از انقلاب، مبارزه با شاه درمی‌دانستند، خیلی جالب و خیلی تعجب می‌کنم اگر جای شما بودم حداقل می‌گفتم ۳۹ سال حداقل دولت موقت را قبول می‌کردم. یعنی اینقدر سوتی دادن، بد است. آخر دولت خودش را هم قبول نداشته باشد. بعد [عنوان] دولت هم گفتند، یعنی اگر ما از دولت نمی‌گفتند، می‌گفتم منظورتان حکومت است. آموزش وپرورش، همه اینها را یکی یکی ارکان‌هایی اتفاقا دولتی را مشاول زدند. بعد هم گفتند مهندس بازرگان و مجاهدین خلق رجوحانیت را تا حالا درنکرده. به نظرم اتفاقا محل بحث است و اصلا یک فیلم می‌شود آنجا رجعیه همین ساخت. البته شما می‌گویید جهل است، پس شما بسازید. شما دلایل بیاورید. این خیلی جالب است مهندس بازرگان در کتاب «خدا و آخرت تنها هدف بعثت» اینها ـ که یک جایی شما گفتید که ایشان نگفتند «تنها هدف بعثت» درصورتی که اسم این کتاب خدا و آخرت، تنها هدف بعثت انبیا» بوده است، بعد به دلیل انتقادهایی که اعضای نهضت آزادی مثل آقای معین‌فر که بعد اورینت نهضت ایشان هم بود، کرد، ایشان کلمه «تنها» را برداشت. گفت: (این را به نقل از آقای محمدنوید بازرگان می‌گویم و فیلمش هم موجود است. اگر انکار شد... فیلمش را دارم و می‌توانم بخش کنم) پدر من در آن کتاب به این نتیجه رسید که پیامبران آمدند فقط بگویند که یک آخرت و خدایی است. تنها هدف بعثت انبیا. احکام و آیات الاحکام را خود بشر به بهترین راه و حتی بهتر از انبیا به دست آورده است. و می‌گوید ان حی‌ها خیلی جلوتر ـ از چیزهایی که پیامبران گفته‌اند؛ خب وزکات و اینها. ایشان به پیام آقای خامنه‌ای استناد می‌کنند که اشاره کردند شما از پیشگامان مبارزه با جریان کفر بودید. ما هم در فیلم گذاشتیم. ببخشید ما که نیامدیم بگوییم مهندس بازرگان سردمسد فقط بوده است؟ در مخالفت با مارکسیسم. آقای بسته‌نگار در فیلم آمده دارد ـ راه طی‌شده جواب تقی لرانی بود. تقی لرانی، آن نفرات اولیه‌ای که مربوط به حزب توده هستند، از این جهت که دین به دور از علم نیست، بله. نه فقط مهندس بازرگان بلکه خیلی‌های دیگر کتاب دارند. دکتر شریعتی از زاویه جامعه‌شناسی بررسی می‌کند و فردید از یک زاویه دیگر و خیلی‌های دیگر مطرح می‌کنند. تمام بحث ما این است که این مسیر به کجا می‌رسد؟ بعد شما می‌گویید که ایشان ۳۰۰ کتاب دارند! اتفاقا یکی از پاشنه‌آشیل‌های روشنفکری همین کتاب زیاده‌است. همین صحبت زیاده‌است. هم‌سخنرانی زیاده‌است. بله. ایشان کتاب‌های خوب هم داشته‌اند مثل «دره‌ی اینها» که شهید مطهری اتفاقا تاکید می‌کند بخوانید. ما در فیلم هم صفر و صدی نگفتیم مهندس بازرگان را. اتفاقا گفتیم همه چیز تخصصی است. بازرگان «مهندس» بود و تا می‌توانستیم هم تعریف کردیم؛ نکردیم. اوله کشی آب تهران را خود شما اینقدر نگفتید که در این فیلم همه فهمیدند، لوله کشی آب تهران تا مقطع آب فشاری با ایشان بوده. اتفاقا ما آن را تعریف کردیم که این مهندس «مهندسی» بود که در علوم فیزیک تردمودینامیک و سیالات مهارت و دکتری تساجی هم داشته است. ما که نمی‌خواهیم بگوییم که صفر تا صد غلط بوده است. بحث تخصص است. اتفاقا نهضت آزادی از پیشگامان این شمار است که همه چیز تخصصی است، اما سر دین و اسلام‌شناسی و مبارزه مسلحانه نیست. هر کسی بالاخره باید پاسخ‌گوی این موضوع باشد. اینطوری نبوده که من فقط انتقاد صرف کنم. آقای هادی غفاری را گفتیم در مجلس اعلام کردند؛ آمدند و زدند و گریه‌زاری راه انداختند. هر کدام فیلم‌ها را حاکم گفته شده بود. سازمان مجاهدین رانگفتیم. در کدام فیلم‌ها را حاکم گفته شده بود. بحث من، اتفاقا اقدام فیلم‌